

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
у Науково-дослідному інституті вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України
доктору юридичних наук, доценту,
Олександру Олександровичу Пащенко*

ВІДГУК
офіційного опонента Багірова Сергія Рамізовича
на дисертацію Квітки Олександра Олексійовича
«Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки польотів
повітряних суден особами, які не є працівниками повітряного транспорту»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – право

Актуальність теми дослідження. Дослідження юридичної суті та особливостей правозастосування кримінально-правових норм, передбачених ст. 281 КК України, відповідає соціальним запитам сучасності. Сьогодні розвиток авіації, створення літальних апаратів з характеристиками повітряного судна, швидкий розвиток комп'ютерних технологій і штучного інтелекту уже зараз дають можливість спрогнозувати недалеке майбутнє, коли предмети, які сьогодні є у власності невеликої кількості фізичних і юридичних осіб, стануть повсякденним засобом пересування значної кількості суб'єктів. Наприклад, у січні цього року на виставці споживчої електроніки CES (Consumer Electronic Show) 2024 у Лас-Вегасі китайський автовиробник XPeng через свою дочірню компанію Aeroht представив революційний концепт – модульне рішення, що поєднує шестиколісний електромобіль та легкий літак. XPeng Aeroht Land Aircraft Carrier є піонерським рішенням, яке поєднує наземний та повітряний транспорт – це тривісний електромобіль, який має спеціалізований відсік, призначений для розміщення компактного пасажирського літака, здатного до вертикального зльоту і посадки¹. При цьому компанія вже приймає попередні замовлення, а 2025 року планує серійне виробництво цього автомобіля-авіаносця. Скільки ще подібних винаходів очікує нас у недалекому майбутньому?

Проте дисертант обґрунтовано підкреслює, що «з новими технологіями і їх активним поступом приходять нові ризики та загрози» (с. 14 дисертації). Тому наука кримінального права має передбачати подібний розвиток технологій і уже зараз розробляти теоретичні рішення щодо нормопроекування у сфері охорони безпеки повітряного транспорту.

Огляд наукового доробку, присвяченого кримінально-правовим і кримінологічним питанням охорони безпеки повітряного транспорту дає змогу пересвідчитися у недостатній увазі фахівців до цієї тематики. Варто погодитися із висновком дисертанта, що «у науці кримінального права проблематиці

¹ Сухопутний авіаносець: XPeng показала електромобіль з електрорьотом у багажнику (автор статті – Михайло Года). URL: https://24tv.ua/tech/xpeng-pokazala-ces-2024-nazemniy-avianosets-avto-malim-litakom_n2470750 (дата звернення: 12.01.2024).

кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки польотів повітряних суден особами, які не є працівниками повітряного транспорту, приділено незначну увагу» (с. 15 дисертації). Як опонент і водночас автор кількох наукових статей відповідної проблематики², маю підтвердити, що сучасній теорії кримінального права бракує самостійних наукових праць, передусім монографічного характеру, спеціально присвячених відповідальності за кримінальні правопорушення у сфері повітряного транспорту. Під час створення науково-практичних коментарів до статей 276 і 277 КК України, взятих в аспекті повітряного транспорту, відчутним був брак науково-теоретичної бази для дослідження. Тому наукова праця, яку ми сьогодні розглядаємо, покликана заповнити прогалину у кримінально-правовому вивченні порушень правил безпеки польотів повітряних суден особами, які не є працівниками повітряного транспорту, а поставлені дисертантом питання є своєчасними і такими, що потребують окремої уваги з боку науковців і практичних працівників провозастановних органів.

Крім зазначеного, особливу актуальність темі дисертації додає її перебування у руслі тематики кримінально-правових і кримінологічних проблем протидії злочинності у сфері безпеки руху або експлуатації транспорту, яку останніми роками плідно розробляє колектив Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України³.

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлене О. О. Квіткою наукове дослідження та одержані у результаті висновки, сформульовані пропозиції та рекомендації у цілому сприймаються як достовірні й обґрунтовані. Підставою для такого твердження є належне використання здобувачем *методів* наукового дослідження. Дисертація базується передусім на діалектичному методі пізнання. Крім цього,

² Багіров С. Р. Порушення правил безпеки руху або експлуатації повітряного транспорту (ст. 276 КК України): науково-практичний коментар. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 1 (34). С. 5–12; Багіров С. Р. Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів у сфері повітряного транспорту: науково-практичний коментар статті 277 КК України. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 4 (37). С. 5–11.

³ Див., зокрема: Державна політика у сфері убезпечення дорожнього руху: теорія, законодавство, практика : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 листоп. 2021 р.): електрон. наук. вид. / [уклад.: А. В. Калініна] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України. Харків: Право, 2021. 134 с.; Батиргареева В. С. Методологія кримінологічного вивчення правопорушень у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2022. Вип. 44. С. 18–29; Батиргареева В. С. Убезпечення учасників дорожнього руху в Україні: до методології створення сучасної правової платформи в умовах євроінтеграції. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків: Право, 2023. Вип. 45. С. 68–80; Голіна В. В. Актуальні питання безпеки дорожнього руху: правові та кримінологічні аспекти. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2022. Вип. 44. С. 9–17; Головкін Б. М. Оцінка дорожньо-транспортної аварійності та тяжкості її наслідків в Україні. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 52–75; Головкін Б. М. Кримінологічна характеристика жертв дорожньо-транспортних пригод. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія Право. Вип. 80. Ч. 2 С. 23–29; Колодяжний М. Г. Стратегія Vision Zero: уроки для України: монографія. Харків: Право, 2022. 300 с.; Калініна А. В., Шрамко С. С. Запобігання автотранспортній злочинності: аспекти наукового і прикладного дискурсу. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 2 (20). С. 210–230; Новіков О. В. Регіональні особливості розподілу порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (стаття 286 Кримінального кодексу України). *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2022. № 2 (20). С. 50–58.

методологічну основу праці утворила сукупність інших методів – як загальнонаукового, так і конкретно-наукового характеру.

Дисертація характеризується комплексністю (склад відповідного кримінального правопорушення і його елементи розглянуті у комплексі), широтою охоплення теоретичних і практичних питань, які піддані розгляду та належною глибиною їх вивчення.

Певним показником обґрунтованості наукових положень, сформульованих у дисертації, є правильно і ретельно виписані такі обов'язкові елементи дослідження, як *мета* і *завдання*. Визначена дисертантом мета дослідження («наукове обґрунтування підстави кримінальної відповідальності за порушення правил повітряних польотів, визначення системних зв'язків ст. 281 з іншими статтями КК і особливостей кваліфікації порушення правил повітряних польотів, а також формування пропозицій з удосконалення норм про кримінальну відповідальність за це кримінальне правопорушення») має вектор, чітко спрямований на результати – тобто зазначається, що саме планується досягти внаслідок вивчення. Крім цього, хотілося б привернути увагу присутніх учасників розгляду цієї наукової праці до коректності визначених дисертантом дослідницьких завдань. Як опоненту у відгуках на дисертації (раніше – й у відгуках на автореферати дисертацій) часто доводилося серед зауважень вказувати на неприйнятність формулювання дослідницьких завдань, які розпочинаються словом «дослідити». Не зайвим буде повторити – сучасна методологія наукових досліджень вимагає такої постановки завдання, щоб з нього випливав так званий продуктивний підхід до зміни або перетворення інформації – описати, визначити, класифікувати, розкрити, сформулювати тощо. Важливим є передусім результат, тобто продукт наукової творчості, а *дослідити* певний об'єкт не завжди свідчить, що вивчення було продуктивним. Висвітлення обґрунтованості отриманих дисертантом результатів передбачає і привернення уваги до методологічної коректності опису процесу їх отримання, чому сприяє належне формулювання завдань дослідження. У дисертації О. О. Квітки використано продуктивний підхід і під час формулювання завдань не трапляється слово «дослідити». Важливо підкреслити й те, що всі поставлені завдання знаходять своє вирішення у дослідженні, корелюють із висновками по розділах, а також із загальними висновками роботи. Отже, дисертантом прийнятно і коректно визначені методи, мета і завдання дослідження.

Опис у вступі *об'єкта* і *предмета* дослідження відповідає вимогам, які висуваються до таких наукових праць. Визначення предмета дослідження сприймається як певний «кут зору», під яким вивчаються явища, що утворюють об'єкт дослідження. Таким чином, констатую наявність взаємозв'язку предмета з об'єктом дослідження.

Зібраний дисертантом фактичний матеріал гармонійно розміщений. *Структура дисертації* є достатньо продуманою та обґрунтованою з огляду на предмет дослідження; кожен розділ та його підрозділи логічно взаємопов'язані, повною мірою відповідають логіко-методологічній вимозі про співвідношення частини та цілого. Схема побудови дослідження є належно структурованою та логічною, хоча і спостерігається певний дисбаланс між висвітленням об'єктивних елементів складу, кожному з яких (об'єкту і об'єктивній стороні)

присвячено окремий розділ, тоді як суб'єктивні елементи об'єднані в один розділ. Проте, на думку опонента, це не слід сприймати як недолік структури дослідження, а радше як спробу приділити більшу увагу об'єктивним елементам складу кримінального правопорушення.

Розділи і підрозділи праці спільно утворили «класичний каркас», характерний для дисертацій, присвячених проблематиці певних статей Особливої частини КК України. Автор ретельно аналізує родовий, видовий і безпосередній об'єкти кримінального правопорушення, механізм заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони (с. 23 – 62); висвітлює предмет цього кримінального правопорушення (с. 63 – 71); розкриває зміст діяння, наслідків і причинного зв'язку (с. 76 – 126); описує суб'єктивні ознаки відповідного складу кримінального правопорушення (с. 132 – 178); співвідносить і порівнює ознаки складу, передбаченого ст. 281 КК України, з ознаками інших правопорушень, а також торкається кваліфікації за сукупністю (с. 183 – 204).

Останній розділ дисертації не передбачає у змісті підрозділи. Така особливість побудови праці загалом є правом її автора, хоча, на думку опонента, підрозділи можна було б виокремити.

Зміст положень дисертації та одержані висновки є логічними й такими, що не суперечать засадам кримінально-правової доктрини. Водночас вони містять елементи наукової новизни, що свідчить про прирощення наукового знання. На підставі вимог методології наукових досліджень, використання теоретичних методів, їхня система, а також інтерпретація емпіричного матеріалу визначені дисертантом з огляду на мету й завдання дослідження. Це значною мірою забезпечило методологічно витриманий і науковий рівень рецензованої роботи. Науково обґрунтована структура дисертації, послідовний порядок подання матеріалу, дозволили авторові охопити необхідний комплекс питань теми та створити доволі переконливу систему аргументації його висновків і пропозицій.

Висновки і рекомендації дисертанта ґрунтуються на аналізі вітчизняних і деяких зарубіжних джерел, положень проекту нового Кримінального кодексу України, літератури з питань кримінального, адміністративного і транспортного права, кримінології, криміналістики, фізики, енциклопедично-довідкової літератури тощо. Опрацьовані наукові та інші джерела у кількості 311 найменувань дали змогу автору дисертації сформулювати обґрунтовані висновки.

Дисертант коректно ставиться до раніше сформульованих у кримінально-правовій теорії думок, висновків і рекомендацій. У ситуаціях, коли погляди автора є такими, що не збігаються з раніше висловленими думками інших науковців, він зважено і послідовно наводить аргументи на користь власної позиції, не вдаючись до категоричних заперечень раніше висловлених міркувань. У цьому вбачається досягнення дисертантом належного рівня наукової комунікації, вміння брати участь у наукових дискусіях.

Сформульовані автором положення не належать до умоглядних, вони ґрунтуються на вивченні емпіричного матеріалу, який, з огляду на специфіку теми, утворили: а) сукупність вироків, винесених за ст. 281 КК, що

перебувають у публічному доступі (15 вироків); б) 3 постанови про закриття проваджень за ст. 281 КК; в) 3 постанови у справах про адміністративні правопорушення; г) релевантна практика ВС, необхідна для інтерпретації окремих ознак складу порушення правил повітряних польотів. Використання судової практики у тексті роботи реалізовано гармонійно; практичні приклади ілюструють теоретичні положення, про які йдеться в дисертації.

Одержані наукові результати, висновки та пропозиції у цілому не викликають сумніву. Достовірність та обґрунтованість результатів детермінована: 1) достатнім обсягом та прийнятністю використаних автором наукових джерел; 2) належною науково-теоретичною базою дослідження; 3) вірною методологією їх аналізу. Низька репрезентативність емпіричної бази дослідження обумовлена специфікою предмета дослідження; її стан викликано об'єктивними факторами кримінологічного характеру і не може вважатися недоліком у роботі дисертанта, який впливає на обґрунтованість результатів дослідження.

Отже, є підстави для висновку: використовуючи зазначені у дисертації загальнонаукові та спеціальні методи пізнання кримінально-правових явищ, автору вдалося обґрунтувати отримані результати дослідження – наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації – та підтвердити їх достовірність.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Науковий твір Олександра Олексійовича Квітки можна визнати першим у вітчизняній науці розгорнутим теоретичним дослідженням кримінальної відповідальності за порушення правил безпеки польотів повітряних суден особами, які не є працівниками транспорту.

До положень дисертації, які мають елементи *новизни* (хоча за змістом, на думку опонента, не всі є безспірними), належать, зокрема, такі результати дослідження:

- встановлення того, що основним об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 281 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують безпеку польотів повітряних суден; окреслення механізму заподіяння шкоди охоронюваному об'єкту і встановлення кореляції в цьому механізмі основного і додаткових обов'язкових об'єктів;

- визначення фізичних, соціальних та юридичних ознак повітряного судна як предмета порушення правил повітряних польотів;

- обґрунтування доцільності виокремлення двох видів суспільно небезпечних наслідків порушення правил повітряних польотів: основного – зниження встановленого для повітряних польотів рівня безпеки – та похідних від нього додаткових, які безпосередньо зазначені у частинах 1 – 3 ст. 281 КК України;

- виокремлення двох видів суб'єктів цього кримінального правопорушення: 1) діяльність яких унормована (наявне свідоцтво авіаційного персоналу, допуск до здійснення діяльності), 2) діяльність яких не внормована (сторонні щодо безпеки повітряних польотів особи);

- обґрунтування положення щодо доцільності часткової декриміналізації

кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 281 КК шляхом виключення з цієї норми кримінальної відповідальності за діяння, пов'язане зі створенням загрози (небезпеки) для життя людей або настання інших тяжких наслідків;

– аргументація необхідності визначення великої майнової шкоди у розмірі, що в 300 і більше разів перевищує н.м.д.г., шляхом доповнення ст. 281 КК відповідною приміткою;

– удосконалення теоретичних положень про родовий об'єкт транспортних кримінальних правопорушень;

– систематизація транспортних кримінальних правопорушень за видовими об'єктами шляхом виокремлення безпеки руху та експлуатації транспорту певних видів.

Рецензована наукова праця містить цілу низку інших теоретично обґрунтованих і важливих для науки й практики положень, висновків і рекомендацій, що стосуються кримінально-правової характеристики порушень правил безпеки польотів повітряних суден особами, які не є працівниками повітряного транспорту; ці висновки і рекомендації здатні удосконалити тлумачення ознак кримінального правопорушення, що досліджується. У концентрованому вигляді ці положення містяться у висновках дослідження.

Отже, є підстави для твердження про теоретичну й практичну значущість отриманих результатів, а також для засвідчення, що переважною мірою вони є новими або спрямованими на поліпшення уже висловлених наукових висновків і пропозицій щодо кримінально-правової протидії порушенням правил безпеки польотів повітряних суден з боку осіб, які не є працівниками повітряного транспорту; крім цього, отримані результати мають значення для вдосконалення законодавства і правозастосовної діяльності.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих автором працях, а також апробація наукового дослідження.

Основні положення дисертаційної праці, її теоретичні й практичні висновки, пропозиції й рекомендації викладені у шести наукових публікаціях, три з яких були опубліковані у вітчизняних наукових фахових для юридичних наук виданнях категорії «Б». Одна стаття опублікована у закордонному виданні. Результати наукового дослідження О. О. Квітки були доведені до відома наукової громадськості не тільки в опублікованих автором наукових статтях, а й у двох тезах наукових доповідей на науково-практичних конференціях і круглих столах, що засвідчує апробацію наукового дослідження.

Анотація відповідає змісту дисертації й відображає основні її положення. Дисертація оформлена відповідно до вимог, встановлених чинними нормативними актами України. Наукові статті, апробаційні праці і дисертація написані доступною державною мовою з дотриманням наукового стилю викладення.

Значення отриманих автором дисертації результатів для юридичної науки, правотворчої й правозастосовної практики. Викладені у дисертації О. О. Квітки положення, висновки і пропозиції можуть бути використані у цілій низці сфер. Підтверджую прогноз можливого використання

сформульованих у дисертації суджень, висновків, пропозицій та рекомендацій: 1) у правотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнень до КК, спрямованих на вдосконалення кримінально-правової охорони безпеки руху й експлуатації транспорту; 2) у правозастосуванні – під час кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 281 КК, та кваліфікації суміжних правопорушень; 3) у науково-дослідницькій діяльності – для подальших наукових розвідок проблематики відповідальності за порушення правил повітряних польотів зокрема та правил безпеки руху і експлуатації транспорту загалом; 4) у навчальному процесі – при викладанні курсів навчальних дисциплін з кримінального права та підготовці підручників, навчальних посібників і науково-практичних коментарів; 5) у правоохоронній діяльності – під час роботи з підвищення кваліфікації суддів і працівників правоохоронних органів.

Наведене підтверджує значущість одержаних дисертантом наукових результатів для юридичної науки, правотворчої сфери й правозастосовної діяльності.

Дискусійні положення праці. У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, звернемо увагу на деякі суперечності, спірні положення, які, маємо визнати, властиві будь-якому дослідженню і створюють підстави для наукової дискусії. Бажано, щоб вони були додатково аргументовані або уточнені дисертантом, а якщо це є неможливим – то враховані у подальших наукових пошуках претендента на науковий ступінь. У деяких випадках зауваження стосуються роздумів опонента над складними питаннями теорії кримінального права, у зв'язку із чим він заохочує дисертанта долучитися до обговорення і висловити власну думку.

1. На стор. 38 праці дисертант формулює висновок щодо родового об'єкта транспортних кримінальних правопорушень. Під останнім пропонується розуміти суспільні відносини, що забезпечують безпеку руху та пов'язану з таким рухом експлуатацію як загального чи відомчого користування, так і приватного, як механічного, так і немеханічного, залізничного, водного, повітряного, магістрального і відповідного промислового трубопровідного транспорту, автомобільного та іншого транспорту, допущеного до участі в дорожньому русі. Надалі у тексті у цьому ж абзаці дослідник зазначає: «Як бачимо, невід'ємною частиною родового об'єкта транспортних кримінальних правопорушень є суспільні відносини, що забезпечують безпеку руху та експлуатацію повітряного транспорту, більш ретельний аналіз яких буде відображено далі» (с. 38).

Не заперечуючи в цілому щодо вектору такого розуміння, хотілося б повернути увагу до однієї обставини. Традиційно родовий об'єкт транспортних кримінальних правопорушень визначається як «безпека руху та/або експлуатації». Адже це відповідає і законодавчому підходу – у КК розділ XI Особливої частини має найменування «кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту». За такого формулювання слово «безпека» одночасно стосується і руху, і експлуатації. У пропонованому

дисертантом підході йдеться про суспільні відносини, які забезпечують експлуатацію транспорту. Чи не видається дисертанту, що зворот з акцентуванням уваги на безпеці експлуатації (напр., «суспільні відносини, що забезпечують безпеку руху та експлуатації транспорту») більш точно відображав би суть родового об'єкта цих посягань?

2. Автор зазначає серед положень новизни, які характеризуються удосконаленням з його боку, положення про форми та зміст вини у складі порушення правил повітряних польотів. Зокрема, доводиться, що вина може полягати в кримінально протиправних самовпевненості чи недбалості або в змішаній формі вини (прямий умисел до діяння і самовпевненість чи недбалість до наслідків) (с. 20 дисертації). На думку опонента, таке положення існувало в теорії і раніше, до цього дослідження. У зв'язку із чим хотілося б уточнення і більш докладного пояснення з боку дисертанта – у чому він вбачає суть заявленого вдосконалення?

3. Наступне дискусійне положення теж стосується вини. Дисертант приєднується до відомої в теорії кримінального права позиції, відповідно до якої психічне ставлення суб'єкта у кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 281 КК України, може полягати у змішаній формі вини (прямий умисел до діяння і самовпевненість чи недбалість до наслідків). Тут можна виокремити принаймні три спірні моменти.

По-перше, чинне кримінальне законодавство передбачає дві форми вини – умисел і необережність. Наявність штучних конструкцій з двома формами вини в Особливій частині КК, коли законодавцем по суті об'єднується умисний і необережний злочин, кожен зі своєю формою вини, ще не свідчить про змішування цих форм вини і створення третьої форми. Проте зворот «змішана форма вини» ніби акцентує на існуванні такої третьої форми вини, що з точки зору опонента сприймається як дискусійне положення.

По-друге, у кримінальному правопорушенні, яке належить до необережних, вести мову про умисел до діяння видається доволі спірним. Аргументація цього судження спирається на законодавче і теоретичне поняття умислу – однією з ознак умислу є усвідомлення суспільної небезпеки діяння. Проте під час вчинення необережного злочину у психіці суб'єкта такого усвідомлення не спостерігається – він або взагалі не розуміє суспільної небезпеки діяння (кримінально-протиправна недбалість), або подумки нейтралізує цю небезпеку, вважаючи, що наслідки не настануть (кримінально-протиправна самовпевненість). У такому разі у нас більше підстав вести мову не про *умисне* порушення правил безпеки, а про *свідоме* їх порушення. Про це свого часу зазначав професор О. Я. Светлов: «На нашу думку, прихильники змішаної форми вини не здійснюють розмежування між поняттями, які є близькими, але не ідентичними – поняттям усвідомленості (тобто психічного усвідомлення своїх дій, сприйняття їх фактичної сторони) і умислом (виключно правовим поняттям, що включає в себе розуміння суспільної небезпеки діяння, передбачення його шкідливих наслідків і бажання чи свідоме припущення їх

настання). Особа може свідомо вчинити ті чи інші дії, котрі не будуть охоплюватися поняттям умислу в його правовому значенні»⁴.

По-третє, в опонента внаслідок власних досліджень виникла стійка думка про некоректне запозичення криміналістами поняття «змішана вина», яке було розроблене спочатку у цивілістичній теорії. Наука і практика цивільного права тривалий час оперують поняттям «змішана вина» у тому розумінні, що особа, якій завдано шкоду, сприяла цьому своєю протиправною поведінкою. Змішування вини означає, що обидві сторони допустили винувату і протиправну поведінку, що створює підставу для зустрічного позову. Наприклад, у відомій праці Я. А. Канторовича «Провідні ідеї цивільного права» (1928 р.) зазначалося: «Здебільшого у судовій практиці трапляються випадки в яких до винуватої діяльності делінквента (боржника) приєднується винувата діяльність самого потерпілого, яка входить до причинного ланцюга як одна з ланок каузальності щодо кінцевого результату (збитку). Це – випадки так званої змішаної вини»⁵. Зазначене розуміння змішаної вини міститься в низці інших наукових праць цивілістичної теорії.

На підставі цього хотілося б почути думку дисертанта щодо викладених вище спірних положень.

4. На стор. 176 дисертації автор погоджується з висловленою в літературі позицією, що «в притягненні до кримінальної відповідальності осіб, які не є безпосередніми виконавцями, але є підбурювачами до необережної дії, фактично немає законодавчих перешкод, однак є неможливим з огляду на сформовану практику та усталені теоретичні уявлення». Враховуючи те, що ч. 1 ст. 27 КК України називає підбурювача співучасником кримінального правопорушення і презюмує його участь в умисному кримінальному правопорушенні (адже співучастю відповідно до ст. 26 КК України визнається умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення), в опонента виникає запитання: якщо законодавчих перешкод немає, то яку саме формулу кваліфікації дисертант запропонував би для особи, що сама безпосередньо правила безпеки польотів не порушила, але умовила це зробити виконавця – пілота повітряного судна, внаслідок чого сталася авіакатастрофа зі злочинними наслідками у вигляді загибелі людей?

5. Одним з положень новизни дослідження дисертант висуває встановлення співвідношення порушення правил повітряних польотів (ст. 281 КК) із іншими правопорушеннями розділу XI Особливої частини КК, а також проведення *відмежування* (виділено мною. – С. Б.) цього діяння від суміжних кримінальних правопорушень, передбачених статтями 276-1, 282 і 291 КК (с. 20 дисертації).

У формулюванні цього положення, а також і в самому тексті основної частини праці дисертантом не враховано підхід до науково коректної

⁴ Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступления. Киев: Наукова думка, 1978. С. 68.

⁵ Канторович Я. А. Основные идеи гражданского права. Харьков: Юридическое издательство НКЮ УССР, 1928. С. 150 – 154.

термінології, який обстоювався у докторському дослідженні Л. П. Брич і захищений нею як одне з положень дисертації. Отже, Л. П. Брич розрізняє середовище (сферу) здійснення *розмежування складів злочинів* (виділено мною. – С. Б.), яким є система законодавчих моделей кримінально-караної поведінки, підсистемами якої є системи складів злочинів зі спільними ознаками. Система законодавчих моделей кримінально-караної поведінки є підсистемою системи законодавчих моделей деліктної поведінки, яка також включає систему законодавчих моделей поведінки, переслідуваної в адміністративному порядку, і є середовищем (сферою) здійснення *відмежування складів злочинів від складів адміністративних правопорушень* (виділено мною. – С. Б.)⁶. Йдеться про те, що згадана авторка обґрунтувала у своїх працях: поняття «*відмежування*» необхідно застосовувати під час відокремлення злочинів (відповідно до актуальної законодавчої термінології – кримінальних правопорушень) від *інших правопорушень*, тоді як поняття «*розмежування*» стосується такої операції, як відокремлення злочинів (кримінальних правопорушень), подібних за певними ознаками.

Таким чином, у відповідному положенні дисертанта більш коректним сприймається термін *розмежування*.

Проте висловлені зауваження стосуються переважно дискусійних питань дослідження або окремих недостатньо чітко викладених положень і тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної праці. Науковий твір О. О. Квітки має змістовний і цілісний характер. Положення дисертації вирізняються новизною як у постановці проблем, так і в підходах до їх розв'язання.

Висновки. Можна резюмувати, що дисертаційна праця містить отримані автором нові науково обґрунтовані результати щодо підстави кримінальної відповідальності за порушення правил повітряних польотів, визначає системні зв'язки ст. 281 з іншими статтями КК і особливості кваліфікації порушення правил повітряних польотів, а також містить пропозиції з удосконалення норм про кримінальну відповідальність за це кримінальне правопорушення.

Отже, на ґрунті вивчення рукопису і наукових публікацій є підстави вважати, що дисертація Олександра Олексійовича Квітки на тему «Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки польотів повітряних суден особами, які не є працівниками повітряного транспорту», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право, є завершеною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які виконують конкретне наукове завдання, має істотне значення для науки кримінального права та відповідає вимогам таких правових актів, як: Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня

⁶ Брич Л. П. Теоретичні засади розмежування складів злочинів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2014. С. 4.

2022 р. № 44); Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Вимоги до оформлення дисертації, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року (зі змінами).

Як офіційний опонент доходжу висновку, що здобувач Олександр Олексійович Квітка набув теоретичні знання, уміння, навички та компетентності, визначені стандартом вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня за спеціальністю 081 – право, виконав поставлене наукове завдання, оволодів методологією наукової діяльності і заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з відповідної спеціальності.

Офіційний опонент –

**доцент кафедри кримінального та кримінального процесуального права
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
кандидат юридичних наук, доцент**



С. Р. Багіров

9 лютого 2024 р.

